

ČOVJEČE, ŠTO MISLIŠ TKO SI TI?

Taras BARŠČEVSKI

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
barscevski@kbf.hr

Urbi et orbi

Izvanredni *Urbi et orbi* pape Franje u petak 27. ožujka 2020. godine službenog naziva »Posebna Papina molitva« (tal. *Momento straordinario di preghiera in tempo di epidemia*, doslovno: *Izvanredni trenutak molitve u vrijeme epidemije*)¹ po svojoj prilici ostati u sjećanju i u povijesti kao jedan od simbola ove pandemije bolesti COVID-19 uzrokovane koronavirusom SARS-CoV-2. Sam samcat, pred posvema praznim Trgom svetog Petra, Sveti Otac je na provizornoj pozornici predvodio službu Riječi i održao nagovor. Potom je s trijema Bazilike svetog Petra, u tišini kiše koju je na osobit način isticala zvonjava zvona i zvuk sirena hitne pomoći, izrekao *Urbi et orbi* svečani blagoslov s Presvetim. Scenarij u koji se savršeno uklapa i prva riječ Papina nagovora »uvečer« iz Evanđelja po Marku i »tama koja se nadvila nad našim trgovima, ulicama i gradovima te ispunila sve zaglušujućom tišinom, pustoši i prazninom«. Potom Papa nastavlja: »Uplašeni smo i izgubljeni«, zazivajući na kraju Gospodina da nas ne ostavi »na milost i nemilost oluji« te pozivajući da svi zajedno s Petrom, »svu svoju brigu povjerimo tebi jer ti se brineš za nas« (1 Pt 5,7).

Pontifex maximus

Simboli nisu nepomične slike izložene u muzejima niti kipovi usred cvjetnih parkova da bismo ih promatrali i divili se umijeću njihovih stvaratelja, otkri-

¹ Papa FRANJO, Posebna Papina molitva. »Što ste bojažljivi? Kako nemate vjere?« (27. III. 2020.), u: http://www.vatican.va/content/francesco/hr/messages/urbi/documents/papa-francesco_20200327_urbi-et-orbi-epidemia.html (9. VI. 2020.).

vajući u bojama i oblicima umjetničkih djela njihov pravi smisao te prikrivenu poruku nama današnjima. Sveto pismo nas je zaista naučilo vidjeti ne samo statičke i nepokretne simbole nego i otkriti dinamiku znakova vremena i prepoznati u njima (ne)vidljivu prisutnost Onoga koji je »sve stvorio, sve uzdržava i svim upravlja«². Zasigurno je blagoslov s Presvetim bio jedan od najsnažnijih trenutaka te posebne Papine molitve. Sveti Otac pred vratima trijema bazilike ogrnut *velumom* daje blagoslov s Presvetim sakramentom: iako mu lice odaje umor i zabrinutost, visoko podiže pokaznicu te odmjerenim pokretima blagoslivlja posvema prazan trg. Na kišom zamagljenoj pozadini prazna trga izmjenjuju se kadrovi Svetoga Oca s pokaznicom: vidimo ga licem okrenutim gledatelju te s leđa, licem okrenutim praznini kao nevidljivu zidu oko Trga svetog Petra.

Nije manje snažan ni početak prijenosa: u jednom se trenutku izmjenjuju kadrovi Bogorodičine ikone nazvane *Salus Populi Romani*, raspela iz crkve sv. Marcela na Korzu s fasadom bazilike i Trgom svetog Petra, i sve u odrazu kiše. Premda očekivana, pojava pape Franje postaje iznenadnom: pontifeks u bijeloj tunici polako i pomalo šepajući u potpunoj se tišini uspinje prema pozornici. Hladni odsjaj mokra pločnika kao da želi prigušiti bjelinu tunike, no samo još više ističe samoću Pape, kojeg u tom trenutku na malim ekranima diljem svijeta prate milijuni očiju, nadajući se da će Gospodin uslišati njegovu molitvu.

Homo Deus

Bez obzira na dob i vidljive znakove nemoći ili slabosti pape Franje, nijedan svjetski vođa, nijedan političar, multimilijarder ili znanstvenik ne ulijeva toliko nade koliko taj *pontifex*, vrhovni svećenik ili, kao što sama riječ kaže, *graditelj mostova*. Graditelj mostova između čovjeka i Boga, onakvih mostova koje sadašnji svijet ne samo da smatra nepotrebnim već niječe i postojanje druge obale, one nevidljive – kako tjelesnim očima tako i očima razuma i očima znanosti. Ovodobna je pandemija pokazala koliko se naš svijet doista sekularizirao i udaljio od Boga. Koliko li je svjetskih političkih vođa, iznoseći zastrašujuće brojeve oboljelih i umrlih od COVID-19 te uvodeći sve strože mjere karantene da zaštite građane, zazvalo Božju pomoć! Koliko li je znanstvenika, tražeći lijek ili cjepivo protiv koronavirusa, položilo svoje nade više u Boga negoli u toplije vrijeme, kolektivni imunitet ili mutaciju virusa koji bi oslabio!

² Usp. Glavne istine katoličke vjere, u: <https://kateheza.wordpress.com/2014/02/20/glavne-istine-katolicke-vjere/> (9. VII. 2020.).

Kao da današnji čovjek više ne traži, pa i ne očekuje, spasenje »s neba« niti se više mora za to moliti kakvu bogu ili svecu, jer današnji je čovjek sam sebi dostatan i sve može postići vlastitim sredstvima. *Homo Deus* iz kratke Hararijeve povijesti sutrašnjice!³ Naime, Harari pretpostavlja mogućnost nastajanja i novih epidemija ne manje smrtonosnih od Crne smrti, španjolske gripe ili SIDA-e. No za razliku od vremena u kojima je čovječanstvo bilo potpuno bespomoćno pa tadašnjim vlastima nije preostajalo ništa osim zajedničke molitve i pokajničkih čina, danas odgovornost za borbu protiv pandemija »snose« Svjetska zdravstvena organizacija, razni zavodi za javno zdravstvo i nacionalni stožeri civilne zaštite, farmaceutske kompanije, znanstvenici, istraživači i drugi. U današnjemu okružju odgovoran je i svaki neodgovoran građanin koji se ne pridržava preporuka i uputa o sprečavanju i suzbijanju epidemije COVID-19. Time nikako ne želimo reći da mogući razlog takve raspodjele (ili čak prihvaćanja odgovornosti) može biti nesvjesna potvrda toga da uzrok epidemije nije ni priroda ni Bog, nego samo čovječanstvo koje ih je i stvorilo, kako pretpostavlja Yuval Noval Harari.

Sine dominico non possumus

U svakom slučaju, iako *homo sapiens* još nije postao *homo Deus* postigavši pobjedu nad trima velikim nedaćama: glađu, ratovima i bolestima, Boga se sve više istiskuje ne samo iz svakodnevnog života nego i iz prijelomnih povijesnih trenutaka čovječanstva: bilo da je riječ o Božjoj moći da dade spasenje bilo o Božjoj odluci kazniti čovječanstvo za grijeh. Pojavom virusa u Kini te brzim širenjem zaraze po svijetu nastale su i prve pretpostavke o njegovu podrijetlu. Dok jedni tvrde da je prema svim raspoloživim dokazima koronavirus potekao od šišmiša, drugi istražuju je li koronavirus nastao u laboratoriju, a ima i onih koji u koronavirusu vide mogući plan cijepljenja i svojevrсно čipiranje ljudi te posvemašnji nadzor. Početkom godine virus je još bio daleko, tamo negdje u Kini, u pokrajini Wuhan. No kada su biskupske konferencije diljem svijeta pokrenule val zabrana vjerskih okupljanja, koji je 19. ožujka 2020. pogodio i Hrvatsku – kada su biskupi Hrvatske biskupske konferencije donijeli privremene mjere o otkazivanju svih svetih misa, slavlja sakramenata, sakramentalna, pučkih pobožnosti i župnih slavlja te drugih događaja i svih sastanaka – to nam se zasjeklo u *živo meso* i ranilo *dušu*.

³ Usp. Yuval Noval HARARI, *Homo Deus: kratka povijest sutrašnjice*, Zagreb, 2017.

Sine dominico non possumus – Bez nedjelje (*dominicum*), to jest bez nedjeljne euharistije, ne možemo živjeti – to su govorili drevni mučenici iz Abitene. Izvedeni pred mučitelje oni s njima nisu raspravljali o svojim vjerskim obvezama ili uvjerenjima niti su im dokazivali svoju vjeru ili Božju moć. Njima je to bilo pitanje života: biti ili ne biti – *Quasi christianus sine dominico esse possit* (Kao da bi bez nedjelje kršćanin mogao postojati). Drugim riječima, euharistija nije pitanje tradicije ili običaja, nego same egzistencije i biti. Današnji se kršćani nisu našli u životnoj opasnosti pred mučiteljima, ali su se dali stjerati u nove katakombe: karantene i virtualne prijenose bez mogućnosti zajedništva (*communio*) tijela Kristova (*corpus Christi*) u svetom sakramentu pričesti i okupljanju Crkve, te si postavljaju pitanje isto kao u Abiteni: *Jesmo* ili *nismo* mistično Tijelo Kristovo, to jest Crkva – otajstvo stvarne prisutnosti Kristova kraljevstva u svijetu?⁴

Etsi Deus non daretur

Novonastale okolnosti u kojima bi liturgijsko zajedništvo i pričest predstavljali opasnost za ljudski život, a pranje ruku i socijalna distanca jamčili zdravlje i sigurnost razotkrivaju svu apsurdnost takve »brige za život« iz koje Bog kao da je ukinut. Možda je upravo sada vrijeme kada nam je spoznati da moramo živjeti u svijetu *etsi Deus non daretur*, prema riječima Dietricha Bonhoeffera, kao da Boga nema jer Bog je sam dopustio da ga potisnu iz svijeta na križ te se pokazao nemoćan i slab u svijetu. No na taj način, i jedino tako, Bog jest među nama i pomaže nam.⁵ Niti svi vide, niti neki žele vidjeti takva bespomoćna Boga. Robertu de Matteiju današnja je pandemija znak pravedne Božje kazne za grijeh čovječanstva koje mnogi, pa čak ni crkvena hijerarhija, često ne žele prihvatiti.⁶ Kao sve bolesti i sama smrt, koronavirus bi, kako drži nadbiskup Carlo Maria Viganò, bio posljedicom istočnog grijeha, a zatvaranje crkava i otkazivanje bogoslužja još jedna kazna koju bi Bog dodao uz pandemiju.⁷ Oba

⁴ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium* – Svjetlo naroda. Dogmatska konstitucija o Crkvi (21. XI. 1964.), br. 3, u: *Dokumenti*, Zagreb, 72008.

⁵ Usp. Dietrich BONHOEFFER, Pismo od 16. srpnja 1944. godine, u: Dietrich BONHOEFFER, *Otpor i predanje*, Zagreb, 1993., 161.

⁶ Usp. Roberto de MATTEI, Nuovi scenari nell'epoca del Coronavirus. Il Coronavirus è un castigo divino? Considerazioni politiche, storiche e teologiche (16. III. 2020.), u: *Corrispodenza romana.it (online)* (4. VII. 2020.).

⁷ Usp. Carlo Maria VIGANÒ, A Remnant interview: Archbishop Viganò on COVID-19 and the Hand of God (29. III. 2020.), u: *The Remnant. A National Catholic Newspaper (online)* (4. VII. 2020.).

autora svoje tvrdnje izvode iz Svetog pisma te ih temelje i na teološkoj predaji i učiteljstvu Crkve, gdje su se glad, pošast i ratovi prepoznawali kao znakovi Božje kazne, izazvane ponajprije grijehom nevjere i otpadništva od Boga – pravednoga Suca, koji nagrađuje dobro, a kažnjava zlo, ali i milosrdnog Oca, koji kori i odgaja one koje ljubi (usp. Otk 3,19).

Profesor Svetog pisma na Papinskome biblijskom institutu u Jeruzalemu isusovac David M. Neuhaus drži uznemirujućim da biblijske odlomke, koji bi mogli aludirati na krizu izazvanu koronavirusom, bilo tko prilagođuje svojim potrebama. Takve on naziva »zlokobnim prorocima koji krivotvore Bibliju« kako bi proglasili da je pandemija koju danas preživljavamo kazna Boga, srdita na grešan svijet, a zapravo smo kao Crkva pozvani navješćivati radosnu vijest koja poziva svijet na obraćanje jer Božja riječ mora »izgrađivati, hrabriti, tješiti« (1 Kor 14,3), a ne zlostavljati, smučivati ili ugnjetavati duh.⁸ »Prirodne katastrofe nisu Božja kazna kojom on kažnjava ljude«, samo dan nakon potresa u Zagrebu od 22. ožujka, rekao je fra Ante Vučković u razgovoru za Hrvatsku katoličku mrežu, dodajući, »prirodne katastrofe i epidemije su prigoda da se obratimo i svoj život uredimo što je moguće bolje po Božjoj volji«. No jedno se pitanje smjesta nameće: »Hoćemo li iskoristiti ovu prigodu?« Nedavno istraživanje provedeno na Sveučilištu u Milanu pod nazivom »ResPOnSE Covid-19« u razdoblju od 6. travnja do 31. svibnja 2020. godine pokazalo je rast učestalosti osobne molitve u ispitanika pa i sudjelovanja u zajedničkim televizijskom, radijskim i internetskim bogoslužjima, zahvaljujući također bogatoj ponudi videoprijenosa iz biskupija i župa pa sve do svete mise koju je papa Franjo svakodnevno slavio u Domu sv. Marte u Vatikanu. Rezultati istraživanja pokazali su da su mnoge osobe u kriznim okolnostima tražile utjehu u religiji, i to ponajprije oni koje je same zadesila bolest ili njihove najbliže. Taj se rast bilježio ponajviše među onima koji su se izjasnili praktičnim katolicima, povremenim praktikantima ili samo nominalnim katolicima. No, kako se broj zaraženih polako smanjivao, a pandemija jenjavala, tako je i opadao broj onih koji su se svakodnevno molili.¹⁰ Istraživači zaključuju: »Bez obzira na rast religioznosti odmah nakon izbijanja pandemija, ne možemo smatrati da je koronavirus označio prekretnicu u procesu sekularizacije.«¹¹ Bog nema

⁸ Usp. David M. NEUHAUS, *Il virus è una punizione di Dio?*, u: *Civiltà Cattolica*, 2 (2020.) 4077, 111–112, 116.

⁹ Ante VUČKOVIĆ, *Potres i koronavirus nisu Božje kazne, tko tako misli, nije razumio Isusa* (23. III. 2020.), u: *Hrvatska katolička mreža (online)* (4. VII. 2020.).

¹⁰ Usp. Ferruccio BIOLCATI – Riccardo LADINI – Francesco MOLTENI, *Religiosità di ritorno. Una risposta all'incertezza*, u: *Il Regno – attualità*, 12 (2020.) 1, 342–343.

¹¹ Usp. *Isto*, 343.

iluzija glede čovjeka: »K'o oblak jutarnji ljubav je vaša, k'o rana rosa koje nestaje« (Hoš 6,4), tako da pitanje razloga i svrhe prirodnih katastrofa, uključujući i COVID-19 i potres u Zagrebu, treba tražiti ne samo u zakonima prirode ni u Božjem dopuštenju, koji ukidaju iz svijeta ili ga, pod svaku cijenu, uvlače u svijet kad god se pojavi nešto što čovjek ne može razumjeti i objasniti. Preostaje donekle samo paradoks *etsi Deus non daretur*, no ne samo u smislu »da živimo bez Boga pred Bogom i s Bogom«¹² nego u pravom kenozisu čovjeka spremna »isprazniti« sama sebe kako bi se suobličio Kristu, trajnom liku Božjem u njegovu utjelovljenju u ljudski rod i odbacivanju njega sama na Golgoti, no također i u njegovoj slavi i veličanstvu njegova imena.

Homo totus

Današnja kriza izazvana bolešću COVID-19 pokazala je zadivljujuće jedinstvo i solidarnost čovječanstva u borbi protiv pandemije te u potrazi za lijekom i cjepivom protiv koronavirusa SARS-CoV-2. Ne manje nepredviđenim posljedicama pandemije bilo je uvođenje karantene, zatvaranje granica, zabrana napuštanja mjesta prebivališta, omogućavanje rada od kuće, uvođenje nastave na daljinu i tomu slično. Usto, *e-usluge* ili dostava, već prisutne u našoj svakodnevici, postale su još brojnije i dostupnije te pokazale pogodnosti digitalizirane ere. Međutim, rad od kuće ili nastava na daljinu razotkrile su nedostatke digitalizacije, ukazavši na probleme: (ne)dostupnost i brzina ili sporost interneta, nedostatak žive komunikacije među kolegama na poslu ili među djecom u vrtiću i školi, među studentima na fakultetima, među rodbinom, prijateljima i susjedima. Zatvaranje granica i zabrana putovanja doveli su u pitanje temelje demokracije, osnovnih ljudskih prava i sloboda. No, karantena je istaknula ne samo to da je čovjek biće odnosa, kojemu su potrebni socijalni odnosi, rukovanje i zagrljaj, nego i da mu je teško biti sam sa sobom, čak i u krugu vlastite obitelji, s bračnim drugom i djecom. Nevidljivi virus – kojim se možemo zaraziti na radnom mjestu, u trgovini, na putovanju ili u kakvu klubu od ljudi koji su se tamo slučajno našli... ili ga prenijeti posjećujući roditelje, na svadbi ili krizmi, na obiteljskom slavlju s najbližima – pokazuje koliko je čovjek zapravo ranjivo i nesigurno biće. U takvim situacijama, kada se čovjek nađe sam pred problemom koji ga nadilazi, dolazi do izražaja snaga čovjeka kao društvenog bića koje ujedinjuje jedan jezik i zajednički cilj. Jezik koji danas ujedinjuje čovječanstvo jezik je digitalne komunikacije, a znanost je sred-

¹² Usp. Dietrich BONHOEFFER, Pismo od 16. srpnja 1944. godine, 161.

stvo koje omogućuje da se postigne zajednički cilj i pobjedi pandemija i da se stekne potpuna vlast nad kromosomom i svemirom, to jest životom, piše Luigi Accattoli uspoređujući Babilonsku kulu s današnjom situacijom.¹³ Postoji ipak jedna zanimljiva razlika u ovoj simboličkoj usporedbi između biblijske pripovijesti o Babilonskoj kuli (usp. Post 11,1-9) i današnje mobilizacije protiv COVID-19. Za razliku od Biblije, gdje sam Bog konstatira »ovo je tek početak njihovih nastojanja. Sad im ništa neće biti neostvarivo što god naume izvesti« (Post 11,6), danas je to sam čovjek koji ustvrđuje svoju neograničenu moć nad svijetom i sobom. Zato Božju intervenciju – »pobrkatim im jezike, da jedan drugome govora ne razumije« (Post 11,7) – treba razumjeti ne u smislu unošenja pomutnje u »jedan narod« (Post 11,6), nego u očuvanju posebnosti svake osobe od iskorištavanja u izgradnji »tornjeva i gradova« globalnoga društva koje želi »pribaviti sebi ime« (Post 11,4).

Izolacija koju danas itekako osjećamo kao posljedicu današnje pandemije ne mora, dakle, biti Božja kazna za grijeh, nego jedna nova prilika ili mogućnost *resetiranja* ljudske vladavine nad svim stvorenjima, u kojoj osobnost pojedinca neće biti žrtvovana »višim ciljevima«. Čovjekova sličnost s Bogom, stvorenim na Božju sliku i Bogu slična (usp. Post 1,26) nije samo u slavi i moći kojima ga je Bog obdario (usp. Ps 8,6: »Ti ga učini malo manjim od Boga, slavom i sjajem njega okruni. Vlast mu dade nad djelima ruku svojih, njemu pod noge sve podloži«; vidi također: Post 1,28; 2,19; 3,22; 9,7; 11,6). Sličnost treba također vidjeti u poniznosti i poslušnosti do smrti Krista, »supatnika u našim slabostima« (Heb 4,15), koji se, za razliku od Adama, nije »kao plijena držao svoje jednakosti s Bogom«, nego »opljeni« sam sebe te ga zato »Bog preuzvisi i darova mu ime nad svakim imenom« (Fil 2,6-9). U prodornom kriku »Eloi, Eloi lama sabahtani?« (Mk 15,35) Krist dostiže najdublju točku svoje samoće. U trenutku kada ga je Bog »ostavio«, rimski satnik, jedan od onih raspršenih jezika (usp. Post 11,7-8) koji će priznati Isusa Krista Gospodinom (usp. Fil 2,11), prepoznaje u njemu Sina Božjeg (usp. Mk 15, 40). U trenutku kada Krist u smrti dotiče dno svoje egzistencije počinje i njegovo uzvišenje.

Pandemija je razotkrila iluzornost ljudske nadmoći nad prirodom i pokazala gorku istinu »dobrobiti globalizacije« kao i nemoćnost i usamljenost čovjeka, koji se izgubio između vlastitih putova pobožanstvenja i ograničenja vlastite naravi. Kristov primjer pokazuje da križ i smrt nisu znak slabosti i nemoći, nisu znak Božje tišine i odsutnosti, nego prostor ostvarenja *homo totu-*

¹³ Usp. Luigi ACCATTOLI, Da Babele a Babele. Pandemia e segnaletica biblica, u: *Il Regno – attualità*, 12 (2020.) 1, 383–384.

sa, potpuna čovjeka, koji dajući sebe za druge u milosrdnoj ljubavi, trpeći za druge i u svojem tijelu dopunjujući što nedostaje mukama Kristovim (usp. Kol 1, 24), polažući život za prijatelje (usp. Iv 15,13), dobiva pobjednikovu baštinu i ime sina (usp. Otk 21,7) od Onoga tko sve čini novo (usp. Otk 21,5).